

*Рецензии и отзиви***ОТВЪД МИТОВЕТЕ ЗА „РОМСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ“**

(за Майя Грекова, *Какво е сбъркано с политиките за „интеграция на ромите в България“*, УИ „Св. Кл. Охридски“, 2019)

Пред нас е едно сериозно социологическо изследване на политиките за т.нар. ромска интеграция в България, отвъд така модните коментари за културните специфики на тази група. Книгата на Майя Грекова, *Какво е сбъркано с политиките за „интеграция на ромите в България“?* (2019), е много актуална, прецизна и провокативна. Ще се спра поотделно на тези три нейни характеристики.

Книгата е актуална, защото: Първо, темата за ромската интеграция е непрекъснато „гореща“ – по различни поводи и от много години. При това, второ, тази тема е постоянно ожесточено и оспорвано обсъждана, често пъти импровизирано и в резултат на спонтанни реакции. В тази ситуация книгата на Майя Грекова е абсолютно необходима, тъйко защото е отвъд модната актуалност на проблемите на „ромската интеграция“, появяващи се по конкретни поводи, а проследява в един дълъг период, с детайлен прецизен анализ на документи и факти, какво се е правило и какво не е направено в политиките за интеграция на ромите. Така поставя в друг контекст тези проблеми и се отгласква от все по-доминиращото напоследък виждане за ромите като група със специфични културни особености, и вече дори с генетична предопределеност.

Книгата е прецизна, дори свръхпрецизна, защото всички изводи се правят на базата на много детайлното разглеждане, документ по документ, на различни стратегии, екшън планове, отчети по тях, основно в две секторни конкретни политики (но се представят и анализират и по-общии документи) – за „образователна интеграция на децата и учениците от ромски произход“ и за благоустрояване на ромските квартали. Трябва да отбележа,

че книгата не се чете леко тъкмо заради внимателния анализ на множеството документи, който Грекова прави, показвайки както промяната във фокуса на документите, новите идеи, повторенията, противоречията, а и определени недомислия.

И накрая ще коментирам по-подробно най-значимото качество на книгата – *нейната провокативност*. Тя аргументирано разбива няколко мита за „ромската интеграция“ и задава нови гледни точки към този процес.

Първо, Майя Грекова поставя под въпрос разбирането за „интеграция“ и „включване“, като доказва липсата на сериозна дефиниция на тези ключови за политиките на т.нар. „ромска интеграция“ понятия, т.е. мит е, че се знае какво е „ромска интеграция“. Критикува остро вече превърналият се в клише възглед за „интеграция на ромите в българското общество“, с акцент върху „на“ и „в“, възглед, предполагаещ ромите като външна група спрямо българското общество. Книгата представя една промислена иновативна концепция за интеграция, разработена в предишни публикации на Майя Грекова. Ще си позволя да я цитирам, тъйко поради иновативността ѝ, а и социологическата ѝ значимост: „Българското общество е дезинтегрирано, доколкото в него има голям брой хора, които са изолирани и в неравностойна позиция поради своя етнически произход; необходима е интеграция на българското общество чрез преодоляване на значимостта на етническия произход като фактор, определящ човешките взаимодействия и отношения, като фактор, предопределящ индивидуалната биография, като основание за групова изолация. Ако и когато се реализира така разбираният процес на интеграция, той може да се при-

еме за завършен, когато етническото разделение престане да съществува в българското общество – но не защото ‘всички сме станали еднакви’, ‘забравили сме етническия си произход’, а защото етническият произход вече не предопределя начина, по който се отнасяме един към друг, не предопределя индивидуалната биография на българските граждани“ (с. 39–40). Тази дефиниция на „интеграция“ предполага принципно преосмисляне на политиките за етническа интеграция, доколкото, от една страна, те трябва да адресират не само ромите, но и българите и турците; от друга, изисква се анализ на съществуващата ситуация чрез взаимното оглеждане на отношенията между различните етнически групи, тъй като става дума за „интеграция на българското общество“. Този процес не е лесен и достигането на етапа на „интеграция“ изглежда доста далеч във времевия хоризонт. Отвъд тази дефиниция, книгата отправя едно важно послание – ясното и аргументирано дефиниране на базови понятия е ключова предпоставка за успешни публични политики.

Второ, освен изходната неяснота за базови понятия, необходими за дефиниране на краткосрочни и дългосрочни цели на политиките, вече дефинираните политики трудно се отчитат, защото няма сериозно разработени индикатори за мониторинг и оценка. По същество дори няма мониторинг, има отчети. На свой ред отчетите отчитат (съжлявам за повторенията, ама няма как) грандиозни цели на стратегическите документи чрез смешно малки постижения. За да не звуча голословно, давам пример от книгата: В *Мониторинговият доклад за 2011 г. за изпълнение на Националния план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г.“* се споделя следното достижение: „За 2011 г. бяха осигурени средства за завършване и въвеждане в експлоатация на още един обект за подобряване на техническата инфраструктура: *„Реконструкция на част от уличната мрежа в с. Беломорци, община Омуртаг.“* (с. 174). Внимателният читател на книгата на Майя Грекова може да си спомни, че на с. 164 е срещнал следното заявление *„През 2009 г. стартира строителството и на следните нови обекти: ... реконструкция на част от улична-*

та настилка в с. Беломорци, община Омуртаг“ (к.м.). Очевидно обектът е мащабен – за реконструкцията (не дори за ново строителство) на част от улична мрежа в село са нужни две години... При такива „достигания“ изнепада ли е липсата на сериозен мониторинг на изпълнението на поставени цели.

Трето, детайлните анализи в книгата разбиват мита за свръхфинансирането на процеса на ромска интеграция и показват – с данни от официалните отчети – че като отделени за ромите финансови средства се отчитат пари, похарчени за проекти, засягащи далеч не само роми, макар и включващи роми. При това голяма част от тези пари са по европейски проекти; или се прехвърлят като отговорности на общини, без да са предвидени средства. На практика държавното финансиране на процеса на ромска интеграция е твърде малко.

В крайна сметка книгата поставя под въпрос самото наличие на промислени политики за ромска интеграция, защото доказва, че: изходните понятия не са дефинирани; стратегическите цели не са обвързани със сериозни индикатори, които да ги измерват; отчитаните постижения са твърде далеч от стратегическите цели; обхвагът на включените ромски групи е малък, както и финансирането на т.нар. процес на ромска интеграция.

Тази книга ще е изключително полезна за всички – теоретици и практики, претендиращи да се занимават с ромска интеграция, както и за по-широка публика, която има минимално желание да разбере ставащото. Защото книгата показва как недомислената държавна политика, въпреки вероятно добрите намерения на правещите я, по-скоро поддържа омагьосания кръг на уж невъзможната ромска интеграция, вместо да го разреши. Много е възможно тя да предизвика скандал, ако се прочете от по-широк кръг хора, но мисля, че ако това стане, от него само ще спечели сериозното обсъждане на реални политики за интеграция – както на ромите, така и на българското общество.

Разбира се, проблематичните политики за ромска интеграция на свой ред изискват обяснение, дезинтеграцията на нашето общество и на ромите не е резултат само от тяхното не/прилагане. За да се види този процес в дълбочина, е необходимо да се проследят и

изчетат всички публикации на Майя Грекова по темата, представени в края на книгата. Напълно сериозно предлагам да ги преиздаде в многотомник. В многотомника ще се видят теоретичните основания за въвеждането на новото понятие за интеграция; ще се изяснят понятията „малцинство“ и „национално малцинство“, „дискриминация“; ще се види историческото конструиране на ромските гета, основно по времето на социализма (текста в книгата *Ромите в София*); ще се проследи негативната стереотипизация, видима още в първите публикации по темата, например в *Етнокултурната ситуация в България*; ще се проследят политиките освен в образователната и жилищната политика, и в здравната сфера, за които Майя Грекова има публикации заедно

с Ивайло Търнев; ще се промисли цялостната ситуация от гледна точка на отношенията българи–роми и въз/произвеждането на нарастващо напрежение. Така ще се очертае една цялостна картина на изолирането на ромите в българското общество, която, надявам се, наистина ще доведе до социологическото преосмисляне на този процес, видян във взаимната свързаност на редица фактори. По този начин може да започне преодоляването на митовите за „ромската интеграция“ и на обособения секторен поглед към тях; и въвеждането на системен подход при решаването на проблемите на дезинтеграцията, а не на целите на „интеграцията“.

Петя Кабакчиева

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ЦЕННОСТИ В РОДЕН КОНТЕКСТ

(*Европейските ценности. Новата констелация.*

Съст. Г. Фотев. София: Издателство на НБУ, 2019)

Налице са резултатите от последната, пета вълна от широкообхватното лонгитудно Европейско изследване на ценностите за България, която за четвърти път участва в този дългосрочен проект, в този случай редом с 46 други европейски страни. След официалното представяне на резултатите на 30 май 2018 г., непосредствено последвано от отделни реакции и анализи, не закъсня и отговорът на задачата за своевременно систематичното осмисляне на данните и отваряне на поле за академичен и граждански диалог по темата на изследването. Тази е основната мисия на сборника *Европейските ценности. Новата констелация* (Издателство на НБУ, 2019 г.). На неговите страници са събрани двадесет и четири детайлни авторски анализи, подбрани от съставителя Георги Фотев по начин, позволяващ респектиращ откъм широта и задълбоченост обхват върху разглежданата комплексна картина на резултатите от Европейското изследване на

ценностите. Тези анализи не разглеждат само състоянието на редица ключови европейски ценности с оглед на въпроса, къде се намират ние по отношение на тяхното наличие или усвояване, но голяма част от тях се интересуват и от друг въпрос, а именно как последните се съотнасят със – и ни позволяват да идентифицираме и осмислим – специфичните за нас като нация ценностни проблеми. Последният подход определя един от основните ключове за продуктивен анализ на българския ценностен контекст в сборника, диагностичния. Такъв подход помага и за постигането на добър теоретичен фокус, като позволява да се проявят местата на съвпадение, съответно разминаване, между отделните обобщения и оценки за постигнатите от обществото ни ценностни резултати.

Самата ценностна рамка и начинът, по който трябва да се разбира понятието „европейски ценности“ в неговото най-фундамен-